

creatura est *patiens terminative*, nempe est terminus actionis a Deo procedentis, at non est *patiens subjective*, fit enim ex nihilo.

XXVI. NON OMNIS; QUIDAM NON. Hoc effato significatur aliquod individuum in certa specie contentum carere ea proprietate, quae non omnibus ipsius speciei individuis convenit. E. g., cum non omnis homo sit doctus, necesse est, ut homo quidam non sit doctus.

XXVII. NULLA POTENTIA COGNITRIX NATURALITER DEFICIT A COGNITIONE SUI OBIECTI. Potentia enim cognitrix secundum propriam rationem ad cognitionem talis obiecti ordinatur; ac proinde potentiam circa obiectum sibi proprium falli, idem est ac propriam naturam amittere. *Naturaliter*, inquit, nam potest aliqua potentia *per accidens* errare circa obiectum suum; e. g., « visus non deficit a cognitione coloris, nisi aliqua corruptione circa ipsum existente ». At vero « omnis defectio et corruptio est praeter naturam, quia natura intendit esse, et perfectionem rei. Impossibile est igitur quod sit aliqua virtus cognoscitiva, quae naturaliter deficiat a recto iudicio sui obiecti ¹ ».

XXVIII. NULLA POTENTIA FERRI POTEST EXTRA LATITUDINEM SUI OBIECTI. Hoc est: Nulla potentia, seu facultas exercere potest actum suum circa id quod est extra ipsius obiectum, tum *proportionatum*, seu *connaturale*, tum *adaequatum*, seu *extensivum* ². Etenim obiectum potentiae est id, circa quod potentia versari potest vel naturaliter, vel superiori auxilio roborata; ergo involvit contradictionem, potentiam versari circa aliquid, quod non sit, vel esse possit illius obiectum. Unde etiam illud: ACTUS PROPORTIONATUR EI CUIUS EST ACTUS. Hinc auditus nequit percipere quidquam, praeter sonum etc. Hinc etiam visus, quia omnino materialis est, nullo modo elevari potest ad aliquid immateriale percipiendum etc. ³.

XXIX. NULLA RES HABET POTESTATEM SUPRA SUUM ESSE. Ratio est, « quia omnis rei virtus ab essentia eius fluit, vel essentiam praesupponit ». Hinc « quia anima per suum

¹ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 107. — ² Vid. litt. O.

³ Vid. s. Thom., I, q. XII, a. 4 ad 3, ubi discrimen assignat, cur intellectus elevari possit ad videndum Deum, non vero sensus.

esse unitur corpori ut forma, non est in potestate eius ut ab unione corporis se absolvat ⁴ ».

XXX. NULLA SUBSTANTIA CARET ACCIDENTE. Non quidem, si nomen *substantiae* tam late sumatur, ut ad ipsam simplicissimam substantiam Dei significandam transferatur, siquidem « nihil in Deo secundum accidens dicitur ² ». Quare verum est effatum, si nomen *substantiae* restringatur ad *categoricam, creatam, quae non sit ipsum suum esse*. Accidentia enim, ut inquit Angelicus ³, sunt ad *perfectam operationem necessaria*. Illud autem animo recolendum est, nullam substantiam carere accidente, quatenus *talis substantia* est, non quatenus *substantia* est, quasi substantia, ut constituatur, indigeat accidentibus; sic enim non esset perfecta in se, atque ex accidentibus componeretur; id quod a veritate longe abhorret.

0

DISTINCTIONES

I. OBIECTIO—ABDUCTIO. *Obiectio* est ratiocinatio, quam disputans in medium affert, ut propositionem ab altero disputante assertam evertat. *Abductio*, quae a graecis vocatur *ἀπαγωγή*, est ratiocinatio, in qua propositio *maior* est manifesta; sed *assumptio*, sive *minor* non magis certa et nota nobis est, ac ipsa conclusio. Ex eo igitur, quod propositio eius *maior* est manifesta, accedit ad demonstrationem; nondum tamen est demonstratio, cum eius propositio *minor* non liqueat. E. g., omnis scientia doceri potest: iustitia et scientia: ergo iustitia doceri potest. In qua ratiocinatione propositio *maior* per se nota est, sed *assumptio* dubitatione non caret, ob idque a cognitione conclusionis nos abducit, seu avocatur, donec alia propositio probans adhibeatur.

II. OBIJECTIVE—FORMALITER ⁴.

III. OBIJECTUM ADAEQUATUM — INADAEQUATUM. *Adaequatum*, seu *totale* obiectum illud dicitur, quod eam habet la-

¹ *Qq. disp.*, De Pot., q. VI, a. 7 ad 4.

² S. Aug. *De Trin.*, lib. V, c. 4, n. 6.

³ I, q. VI, a. 3 c. — ⁴ Vid. p. 135.

titudinem, quam potentia, vel habitus, cui refertur. E. g., obiectum *adaequatum* voluntatis est bonum universale et perfectum, quod totam voluntatis capacitatem explet. Obiectum *inadaequatum*, seu *partiale* dicitur illud, quod angustius est, quam potentia, vel habitus, cui refertur; e. g., bona particularia sunt obiectum *inadaequatum* eiusdem voluntatis; corpus coeleste est obiectum *inadaequatum* Physicae, quia non a tota, qua late patet, Physica consideratur, sed ab una dumtaxat eius parte.

IV. OBIECTUM ADAEQUATUM—PROPORTIONATUM. Obiectum *adaequatum* est illud, quod naturaliter spectat ad facultatem, prout haec in sui ratione consideratur. *Proportionatum* illud, quod naturaliter refertur ad facultatem, non prout haec in se est, sed prout est in anima coniuncta cum corpore. Hoc sensu obiectum *adaequatum* intellectus humani dicitur esse omne verum naturale¹; *proportionatum* autem essentia rerum materialium².

V. OBIECTUM ADAEQUATUM, seu EXTENSIVUM—OBIECTUM PROPORTIONATUM, seu CONNATURALE. Obiectum *adaequatum*, quod melius dicitur *extensivum*, est illud, quod potentia, non nisi supernaturali auxilio adiuta, attingere potest. Obiectum *proportionatum*, prout *extensivo* opponitur, dicitur *connaturale*, et est illud, in quod potentia ferri potest absque auxilio superaddito. E. g., Dei cognitio *abstractiva* ad obiectum *connaturale*; *intuitiva* ad obiectum *extensivum* intellectus creati pertinet.

VI. OBIECTUM ATTRIBUTIONIS — OBIECTUM ATTRIBUTUM. Obiectum *attributionis* dicitur illud, ad cuius cognitionem ceterorum obiectorum cognitiones ordinantur, cuiusmodi est Deus in Theologia. Obiectum *attributum* dicitur illud, cuius cognitio ordinatur ad cognitionem obiecti *attributionis*: huiusmodi sunt res creatae in eadem scientia.

VII. OBIECTUM MATERIALE — OBIECTUM FORMALE. Obiectum *materiale* est ea res, circa quam aliqua potentia, vel disciplina versatur. Obiectum *formale* est illud, secundum quod spectantur, et cui ordinantur omnia, quae ab aliqua potentia, vel disciplina respiciuntur, seu, ut ait s. Thomas, est illud, « sub cuius ratione omnia referuntur ad potentiam, vel habitum³ ». E. g., corpus humanum est

¹ I, q. LXXXII, a. 4 ad 1.

² In lib. I Sent., Dist. XXV, q. II, a. 9.—³ I, q. I, a. 7 c.

obiectum materiale medicinae; ipsum corpus, quatenus sanandum, est eiusdem artis obiectum *formale*. Ita quoque homo, lapis etc. sunt obiectum *materiale* visus, coloratum vero est eius obiectum *formale*, quia « homo et lapis referuntur ad visum, in quantum sunt colorata¹ ». Vel etiam obiectum *formale* est id, per quod res attingitur. E. g., conclusiones in scientia sunt eius obiectum *materiale*; media demonstrationis, per quae conclusiones cognoscuntur, sunt obiectum *formale*: « Formalis ratio scientiae est medium demonstrationis² ». Vel denique obiectum *formale* est ratio, propter quam res attingitur; e. g., ultimus finis est obiectum *formale* ceterarum nostrarum volitionum; Bonitas Dei est obiectum *formale* amoris erga Ipsum. Quo sensu *motivum* etiam appellari solet.

VIII. OBIECTUM QUOD—QUO³.

IX. OBLIGARE SEMPER—AD SEMPER⁴.

X. OPINARI—SCIRE. Ille aliquam rem *scire* dicitur, qui eam aliter se habere non posse cognoscit, quia ipsam per sui causam, ac proinde per rationem ab ipsius natura petitam cognoscit⁵. Ille autem dicitur *opinari*, qui putat rem aliter se habere posse, quia eam cognoscit per rationem positam extra naturam ipsius rei⁶. Hinc *opinio* velut infirma, *scientia* autem velut firma et absoluta cognitio iure censetur⁷.

XI. OPPOSITA COMPLEXA — INCOMPLEXA. *Opposita complexa* sunt ipsae propositiones oppositae⁸. *Incomplexa* sunt ipsi termini oppositi, ut visus, et caecitas.

XII. ORDO ACTIVUS—PASSIVUS. *Ordo activus*, qui et *formalis* dicitur, est ratio ordinis in mente ordinantis; e. g.,

¹ *Ibid.* — ² Qq. dispp. De Virtut., q. II, a. 13 ad 6.

³ Vid. Obiectum ut quod—ut quo, litt. Q.

⁴ Vid. Praeceptum affirmativum — negativum, litt. P.

⁵ « Scire est, quando causam viderimus »; Clem. Alex., *Strom.* lib. VIII, n. 330. Et s. Iustinus: « Tum demum rem quamque nos scire putamus, cum primas novimus causas, et prima principia »; *Aristot. dogm. evers.*, n. 10.

⁶ « Opinio certi nihil habens verum per verisimilia quaerit potius, quam apprehendit »; s. Bern., *De Consider.*, lib. V.

⁷ « Scientiam definiunt philosophi habitum a ratione qui transmutari non potest »; Clem. Alex., *Strom.*, lib. II, n. 136.

⁸ Vid. p. 72.

lex in mente eius, qui curam habet communitatis; unde ipsa nuncupatur *ordinatio societatis*. Huiusmodi vero ordo, quatenus ab illo ad res ordinatas procedit, *activus* proprie appellatur. *Ordo* autem *passivus*, vel *obiectivus* est dispositio inhaerens rebus ordinatis; e. g., dispositio rerum in hoc universo. Dicitur *passivus*, prout efficitur; *obiectivus*, quatenus est terminus actionis ordinantis.

XIII. ORDO INTENTIONIS—ORDO EXECUTIONIS. *Ordo intentionis* est ille, quo res disponuntur in mente eius, qui prudenter agit. Secundum hunc ordinem finis dicitur *primus in intentione*. *Ordo executionis* est ille, quo media ad effectum producendum accommodata adhibentur. Secundum hunc ordinem finis dicitur *postremus in executione*¹. Item, quies, cum sit finis motus, est prior *in intentione*, sed posterior *in executione*². Ita etiam *accessus* dicitur prior secundum ordinem intentionis, quam *recessus*; vicissim *in ordine executionis*³.

XIV. ORDO NATURAE—ORDO COGNITIONIS. *Ordo naturae* est ille, quem res inter se habent. Secundum hunc ordinem causa est prior effectu. *Ordo cognitionis*, sive *logicus* respicit modum, quo nostra mens in rerum cognitione progreditur. Secundum hunc ordinem priora dicuntur ea quae nostrae cognitioni sunt magis accommodata; e. g., in initio cognitionis mens nostra prius attingit effectum, quam causam⁴.

XV. ORDO NATURALIS—ORDO MORALIS. Quemadmodum *natura* significare potest vel essentiam rei, vel totam universalitatem rerum⁵, ita *ordo naturalis* exurgit vel ex ratione perfectionum, quae ad rei essentiam spectant, vel ex ratione connexionis causarum, effectuumque naturalium inter se. Si primo modo accipiatur, nequit a Deo directe inverti; impossibile enim est, e. g., hominem non esse bellua praestantiorum. Sin altero sensu, dicitur proprie *physicus*, et potest a Deo mutari; e. g., ordo, quo verni succedit aestas, aestati autumnus etc. *Ordo moralis* autem ad operationes hominum spectat, prout hae cum regulis rectae rationis conspirant, et consentaneae sunt fini, ad quem Deus homines destinavit. Patet hunc ordinem im-

¹ Vid. p. 139-140.—² 1^a 2^{ae}, q. XXV, a. 1 c.

³ Vid. p. 25.—⁴ Vid. p. 222-223.—⁵ Vid. p. 217-218.

mutabilem esse, quia a Divina Sapientia dicitur, et in essentia ipsius creaturae rationalis fundamentum habet.

XVI. ORDO PERFECTIONIS—ORDO GENERATIONIS. *Ordo perfectionis* est ille, quo res quoad sui excellentiam, seu dignitatem inspiciuntur. *Ordo generationis*, vel *temporis* est ille, quo res considerantur secundum tempus, quo existunt. Secundum hunc duplicem ordinem potest aliquid duplici modo dici *prius* altero, vel nempe ordine *perfectionis*, vel ordine *generationis*: e. g., finis est prior mediis ordine *perfectionis*, posterior ordine *generationis*¹. Contra, materia est prior forma ordine *generationis*; forma autem est prior ordine *perfectionis*². Atque generatim, imperfectum est prius perfecto ordine *generationis*³, secus, si ordo *perfectionis* spectetur⁴. Monendum hic est *in Divinis* non esse ordinem nisi *secundum originem*⁵. Qui dicitur *ordo naturae*, « non quod ipsa natura ordine, sed quod ordo in Divinis Personis attenditur secundum naturalem originem⁶ »; neque huiusmodi ordo aliquam dependentiam arguit; nam, ut s. Bonaventura advertit, « ordo importat habitudinem; et quia habitudo in creaturis ratione imperfectionis dicit dependentiam, ideo in creaturis importat dependentiam; in Divinis autem solum ponit comparisonem, et connexionem, et nullam dependentiam et inclinationem⁷ ».

XVII. OSTENSIVE, sive DIRECTE—PER DEDUCTIONEM AD IMPOSSIBILE, sive INDIRECTE. Sunt duo modi, quibus syllogismi *imperfecti* ad *perfectum* reducuntur. Syllogismi *perfecti* ii dicuntur, in quibus connexio consequentis cum antecedente ipsa per se perspicua est; syllogismi *imperfecti* sunt, qui non satis perspicue concludunt. Iam *reductio directa* syllogismi *imperfecti* ad *perfectum* fit vel per solam conversionem, vel per conversionem et mutationem propositionum; e. g., hic syllogismus *imperfectus*: nullus lapis est homo; omnis homo est animal; ergo nullus homo est lapis, per conversionem propositionis maioris in hanc alteram, *nullum animal est lapis*, reducitur ad hunc

¹ Vid. p. 139-140.—² Vid. p. 143.

³ Vid. *Natura incipit ab imperfectioribus*, p. 227.

⁴ Vid. p. 153, et, *Perfectum est prius imperfecto*, litt. P.

⁵ Vid. p. 59.—⁶ I, q. XLII, a. 3 c. et ad 3.

⁷ In lib. I Sent., Dist. XX, a. II, q. I ad arg.

syllogismum perfectum: nullum animal est lapis; omnis homo est animal; ergo nullus homo est lapis; vel per conversionem simul et mutationem propositionum; e. g., hic syllogismus imperfectus: Omne vitium est vitandum; nulla virtus est vitanda; nulla igitur virtus est vitium, ad perfectum modum ita reducitur: Nullum vitandum est vitium; omne vitium est vitandum; ergo nullum vitium est virtus. *Reductio autem indirecta*, vel *ad impossibile* fit hunc in modum: Si quis in hoc syllogismo imperfecto: Omne utile est expetendum; aliqua voluptas non est expetenda; ergo aliqua voluptas non est utilis; non videns, quomodo conclusio ex praemissis fluat, praemissas concedat, et conclusionem neget, licet eum ita redarguere: Si putas non esse veram hanc conclusionem, aliqua voluptas non est utilis, fatearis oportet esse veram, quae illi opponitur, *omnis voluptas est utilis*: Quod si concedis omnem voluptatem esse expetendam, concedere cogaris conclusionem huius syllogismi perfecti, quippe quae ex praemissis a te concessis fluit: Omne utile est expetendum; omnis voluptas est utilis; ergo omnis voluptas est expetenda. Iam, quoniam antea concessisti aliquam voluptatem non esse expetendam, hic autem concedis omnem voluptatem esse expetendam, duo sibi repugnantia concedis; id quod impossibile est ¹.

O

EFFATA

I. OBIECTA PRIORA SUNT OPERATIONIBUS, ET POTENTIIS. Scilicet, operationes sunt priores potentiis, obiecta autem sunt priora operationibus, et potentiis. Sane, operationes sunt priores potentiis, quatenus sunt finis, ad quem potentiae spectant; item, obiecta sunt priora operationibus, quatenus « actio principaliter in obiectum tendit ² ». Insuper, *cognitione* obiecta sunt priora actionibus, quia mens in primis obiectum apprehendit; deinde in seipsam re-

¹ De his copiose egit Sanseverino, *Phil. Christiana*, Log. par. I, vol. II, c. III, a. 2, p. 801 sqq, Neapoli 1862.

² *Qq. dispp.*, De Ver., q. X, a. 9 c.

diens, actionem, qua obiectum apprehendit, perspicit: Atque actiones, quippe quae sunt effectus potentiarum, prius quam istae, a nobis cognoscuntur, siquidem naturale nobis est ex effectibus ad cognitionem causarum devenire ¹.

II. OBIECTUM EO NOBILIUS ET ALTIUS EST, QUO SIMPLICIUS EST ET ABSTRACTIUS. Intelligendum est 1° de abstractione, quae potentialitatem, sive imperfectionem ab obiecto excludit; tunc enim quo magis obiectum est abstractum, eo magis remotum est ab imperfectione, ideoque nobilius et perfectius. Hanc ob rationem formae, quo magis immateriales, eo nobiliores sunt ². 2° Dummodo cetera sint paria; licet enim quantitas mathematica sit abstractior substantia sensibili, tamen non est simpliciter ea nobilior, quia huius natura est substantia, illius autem est accidens ³. Quare, adnotante nostro Aquinate, « simplicitas per se non est causa nobilitatis, sed perfectio: unde ubi perfecta bonitas in uno simplici invenitur, simplex est nobilior, quam compositum; quando autem e contrario simplex est imperfectum, compositum vero perfectum, tunc compositum est nobilior, quam simplex, sicut homo est nobilior terra ⁴ ».

III. OBIECTO, QUOD COMMUNIUS EST, RESPONDET ILLUD, QUOD NATURALITER EST PRIUS. E. g., « intellectus per prius habet ordinem ad verum commune, quam ad vera quaedam particularia ». Item, amor, quia respicit bonum in communi, est primus actus voluntatis, et appetitus ⁵.

IV. OBIECTUM INTELLECTUS EST QUOD QUID EST. Nempe est essentia rei ⁶. Quoniam vero perfectio potentiae in eo, quod proprium assequitur obiectum, consistit, sequitur ut progressio perfectionis intellectus respondeat modo, quo essentiam rei cognoscit; unde qui cognoscit essentiam alicuius effectus, et tantum existentiam causae, huius essentiam quoque cognoscere desiderat. Exinde infert Angelicus intellectum humanum non esse beatum, nisi perveniat ad cognoscendam essentiam Causae primae, cuius existentiae cognitionem ex effectibus creatis iam arripit ⁷.

¹ Vid. s. Thom., *ibid.*—² Vid. p. 130.

³ Vid. s. Thom., I, q. LXXXII, a. 3 c., atque Caietanum, *ibid.*

⁴ *In lib. IV Sent. Dist. XI, q. II, a. 1, sol. 1 ad 1.* Vid. *Compositus quo aliquid est, imperfectio est*, p. 78.

⁵ I, q. XX, a. 1 c.—⁶ Vid. p. 189 et p. 235.

⁷ 1^a 2^{ae}, q. III, a. 8 c.

V. OMNE AGENS AGIT IN QUANTUM EST ACTU¹.

VI. OMNE AGENS AGIT PROPTER FINEM².

VII. OMNE AGENS AGIT PROPTER BONUM. Cum enim omne agens agat propter finem, quem appetit³, cumque solum bonum huiusmodi sit, ut appeti possit, seu ut appetitui conveniat⁴, sequitur ut omne agens agat propter bonum, sive verum hoc sit, sive apparens. Hinc aliud effatum explicatur:

NEMO INTENDENS MALUM OPERATUR, vel, MALUM EST PRAETER INTENTIONEM IN REBUS. « Id enim, quod ab actione consequitur, diversum ab eo, quod erat in intentione, sive intentum ab agente, manifestum est praeter intentionem accidere: malum autem diversum est a bono, quod intendit omne agens: est igitur malum praeter intentionem⁵ ». Perperam autem ex hoc aliquis inferret malum semper esse *fortuitum*, vel *casuale*. Nam *fortuito* non evenit illud, quod est quidem *praeter intentionem*, at semper, vel frequenter consequitur id quod intenditur. Ita corruptio naturalis dici nequit *fortuito* evenire; cum enim formae unius semper privatio alterius adiungatur⁶, fit, ut corruptio naturalis, licet sit praeter intentionem naturae, semper tamen eam consequitur. Item, etsi *inordinatio* actionis sit praeter intentionem agentis voluntarii, tamen malitia et peccatum, seu malum morale, recte dicuntur voluntaria, quia semper, vel frequenter consociantur bono quod intenditur⁷.

VIII. OMNE, QUOD EST EX NIHILO, IN NIHILUM TENDIT. Non quidem quasi naturae vi in nihilum tendat⁸; sed quia, nisi a Deo conservetur, in nihilum redigitur. Id enim, quod ex nihilo est, ita habet *esse*, ut non sit per suam essentiam; quare, nisi a Deo conservetur, in nihilum revertitur.

IX. OMNE QUOD MOVETUR, AB ALIO MOVETUR. Motus enim est existentis *in potentia*, cum eatenus aliquid moveatur, quatenus est in potentia ad terminum motus⁹; hinc *moveri* est aliquid recipere. E contrario, *movere* est dare, et agere; ideoque illud, quod movet, debet esse *in actu*¹⁰.

¹ Vid. p. 40. — ² Vid. p. 140. — ³ Vid. *ibid.*

⁴ Vid. p. 53 et 137. — ⁵ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 4.

⁶ Vid. p. 152. — ⁷ *Contr. Gent.*, *ibid.*, c. 6.

⁸ Vid. p. 236. — ⁹ Vid. p. 204. — ¹⁰ Vid. p. 40-41.

Cum autem impossibile sit idem secundum idem esse simul in *potentia* et *actu*, secus enim simul haberet et non haberet actum, sequitur ut impossibile sit idem secundum idem movere seipsum, seu esse simul movens et motum¹. Itaque si quid ad aliquid movetur, necesse est, ut ab alio moveatur. Cum autem progressus in infinitum in motibus, et motis dari non possit, deveniamus oportet ad primum movens immobile, uti alibi explicabitur².

X. OMNE, QUOD EST PER PARTICIPATIONEM, CAUSATUR AB EO, QUOD EST PER ESSENTIAM. E. g., « omne ignitum causatur ab igne³ ». Ratio est, quia esse per participationem comparatur ad esse per essentiam, sicut esse per se ad esse per accidens; iam « quod est per se, est principium et causa eius, quod est per accidens⁴ ». Rursus, quod est per participationem, est imperfectum; quod autem est per essentiam tale, est perfectum; iam « constat quod omne, quod est in aliquo genere imperfectum, oritur ab eo, in quo primo et perfecte reperitur natura generis, sicut patet de calore in rebus calidis ab igne⁵ ».

Exinde sanctus Doctor argumentum sumit, quo probatur omnia causari a Deo: « Cum autem, subdit, quaelibet res, et quidquid est in re, aliquo modo esse participet, et admixtum sit imperfectioni, oportet quod omnis res, secundum totum id, quod in ea est, a primo et perfecto ente oriatur⁶ ».

XI. OMNIA, QUAE DICUNTUR SECUNDUM ORDINEM AD ALIQUID, AB ILLO SPECIFICANTUR⁷. Scilicet, sicut ea, ad quorum essentiam non pertinet esse propter aliud, speciem desumunt a sua forma, e. g., homo ab anima; ita ea, quorum essentia ita constituitur, ut sit propter aliud, ab hoc sumunt distinctionem et unitatem. Natura enim, quae sapienter agit, tale *esse*, et talem speciem rebus tribuit, qualem exigit res, ad quam illae ordinantur. E. g., quia oculus est propter colores videndos, ita plane dispositus est, talemque speciem sortitur, qualem exigit visio colorum. Hinc potentiae, quia ordinantur ad actus, et actus

¹ I, q. II, a. 3 c. — ² Litt. P.

³ I, q. LXI, a. 1 c. — ⁴ *Ibid.*, q. LXIII, a. 3 c.

⁵ *In lib. II Sent.*, Dist. I, q. 1, a. 2 *sol.* Vid. *Essentialiter—Participative*, p. 109-110.

⁶ *Ibid.* — ⁷ 1^a 2^{ae}, q. LIV, a. 2.

ad obiecta, ab istis diversitatem suam sumunt; quod clarius alibi explicabitur apposito effato ¹.

XII. OPERARI SEQUITUR ESSE ².

XIII. OPERATIO PARTICULARIS ET PROPRIA AGENTIS PROBAT TOTAM VIRTUTEM AGENTIS ³.

XIV. OPERATIO NOTIOR EST, QUAM SUBSTANTIA. Hoc effatum ita explicatur a s. Bonaventura: « Dicendum, quod verum est de operatione extrinseca; de intrinseca autem non habet veritatem; multae enim res sunt nobis notae, quarum virtutes et operationes nos latent. Vel dicendum, quod hoc locum habet in operatione naturali, non in operatione voluntatis. Operatio enim naturalis, secundum quod naturalis est, ita se naturaliter nata est repraesentare, nec se occultare potest, sicut nec substantia; immo per ipsam manifestatur substantia, dum plus habet de ratione actualitatis, ac per hoc manifestationis et lucis. In operatione autem voluntaria secus est; nam, cum substantia se naturaliter repraesentet, sicut naturaliter est, sic se occultare non potest; operatio voluntaria sicut voluntarie exit in esse, ita et voluntarie manifestatur, et ita occultari potest; immo non manifestatur, nisi homo velit; talia autem sunt, quae latent in secreto conscientiae nostrae ⁴.

XV. OPINARI ET EXTIMARE NON EST IN NOBIS. *Opinari* est quidem in nobis, tamquam intimo principio; *opinatio* enim est actus intellectus, quo probabili ratione innixus aliquid affirmat, vel negat. At vero non est in nobis, quatenus non possumus pro lubitu quodvis aestimare tamquam probabile; eo modo, quo possumus quodvis imaginari; siquidem aliquid magis ad veritatem accedere, quam aliud, non ab aestimatione nostri intellectus pendet, sed a natura rei, circa quam opinio versatur. Quocirca s. Thomas ait *intelligibile, de quo est iudicium, se habere ad in-*

¹ Vid. litt. P.

² Vid. *Modus operandi sequitur modum essendi*, p. 213.

³ Vid. *Ex qualibet particulari operatione propria tota virtus agentis demonstratur*, p. 122.

⁴ *In lib. II Sent.*, Dist. VIII, p. 2, a. 1, q. 6 *ad arg.* Exinde infert sanctus Doctor nullam creaturam nec angelicam, nec humanam posse conscientiae humanae secreta cognoscere, nisi per signa vel coniecturas, vel nisi ea noverit Dei revelatione, aut hominis denunciatione.

tellectum, ut agens ¹. Huic effato referri etiam potest illud Aristotelis: *Opinio vera et falsa in iisdem sunt, in quibus ortus, et interitus* ². Scilicet, sicut oriri et interire in *esse*, et *non esse* cernuntur; ita opinari et decipi; nam recte opinatur qui putat esse quod est, falso vero qui aut putat esse quod non est, aut non esse quod est.

XVI. OPPOSITA NON DEFINIUNTUR PER IDEM. Non quidem non definiuntur per idem *remotum* et commune utriusque, ita enim arrogantia, et dissimulatio definiuntur per mendacium, quatenus illa affirmat id esse quod non est; haec negat esse quod est. At non definiuntur per idem *proximum* et proprium; arrogantia enim excedit medium; dissimulatio autem ab illo deficit. Hoc tamen non impedit, quominus ex definitione unius contrarii definitio alterius, quemadmodum alibi diximus ³, aliquo modo cognoscatur.

XVII. OPPOSITA REDUCUNTUR IN IDEM GENUS ⁴.

XVIII. OPPOSITORUM POTENTIA EST EADEM. Non quidem eadem potentia eodem modo tendit in opposita, sed tantum diverso modo. E. g., eadem voluntas respicit bonum et malum, sed ita ut bonum prosequatur, malum vero fugiat. Item, intellectus respicit verum et falsum, sed ita ut vero assentiat, falso autem dissentiat ⁵. Ratio autem huius effati est, quod « potentia animae non per se respicit propriam rationem contrarii, sed communem rationem utriusque contrarii, sicut visus non respicit rationem albi, sed rationem coloris. Et hoc ideo, quia unum contrariorum est quodammodo ratio alterius ⁶ ».

XIX. OPPOSITUM NON DICITUR DE SUO OPPOSITO. Ratio est, quia ubi unum oppositorum *actu* est, ibi alterum existere non potest ⁷.

XX. OPTIMI EST OPTIMA PRODUCERE. Nempe spectat ad optimum agens ut opera sua perfectionem sibi propriam attingant; cumque ultima rei perfectio in consecutione finis consistat ⁸, ad optimum spectat ut res, quas producit, ad finem perducatur. Quocirca ex hoc effato nihil pro mun-

¹ *Qc. disp.*, *De Ver.*, q. VIII, a. 1 ad 14.

² *De Interp.*, c. XIV.

³ P. 88.—⁴ Vid. *Directe — Indirecte*, p. 96.

⁵ 1^a 2^{ae}, q. VIII, a. 1 ad 1.

⁶ I, q. LXXVII, a. 3 ad 2. Alia de *oppositis* vid. p. 86-89.

⁷ Vid. litt. P.—⁸ I, q. XCI, a. 3 c.

di *optimismo* argui potest; nam Dei optimi est optima producere, non quidem *simpliciter*, sed *per comparisonem ad finem*; vel, ut loquitur s. Bonaventura, *non absolute, sed in ordine*, seu *in relatione ad finem*¹. Quocirca neque illud inde sequitur, quod cum inter optima unum non sit maius altero, omnia a Deo optimo producta debeant esse aequalia; nam « optimi agentis est producere totum effectum suum optimum, non tamen quod quamlibet partem totius faciat optimam simpliciter, sed optimam proportionem ad totum; tolleretur enim bonitas animalis, si quaelibet pars eius oculi haberet dignitatem: sic igitur et Deus totum universum constituit optimum, secundum modum creaturae; non autem singulas creaturas, sed unam alia meliorem² ». Hinc s. Bonaventura: « Quod obiicitur, quod Deus dat unicuique quod melius est, dicendum, quod Deus non dat unicuique simpliciter melius, quia tunc non faceret res ordinatas, sed aequaliter perfectas; et hoc repugnaret perfectioni, quia si omnia essent aequalia, non essent ordinata, ut dicit Augustinus lib. 83 Qq., q. 41. Cum ergo dicitur quod Deus dat unicuique quod melius est, hoc intelligendum est secundum exigentiam ordinis et naturae³ ».

XXI. OPTIMUM OPPONITUR PESSIMO. Etenim eo magis aliquid malum est, quo eminentius est bonum, cui opponitur. Huius rei exemplum affert s. Thomas: « Dicendum, quod virtuti opponitur aliquod peccatum uno quidem modo principaliter et directe, quod scilicet est circa idem obiectum, nam contraria circa idem sunt; et hoc modo oportet, quod maiori virtuti opponatur gravius peccatum. Sicut enim ex parte obiecti attenditur gravitas peccati, ita etiam maior dignitas virtutis; utrumque enim ex obiecto speciem sortitur; unde oportet quod maximae virtuti directe contrarietur maximum peccatum, quasi maxime ab eo distans in eodem genere⁴ ».

¹ In lib. I Sent., Dist. XLIV, a. I, q. 2 resol., et lib. II, Dist. XXIII, a. I, q. 1 ad arg.

² S. Thom., I, q. XLVII, a. 2 ad 4. Vid. p. 230.

³ In lib. II Sent., Dist. I, p. I, a. I, q. 1 ad arg.

⁴ 1^a 2^{ae}, q. LXXIII, a. 4 c. Cf. Qq. dispp., De Malo, q. II, a. 10 c.

P

DISTINCTIONES

I. PARS ALIQUOTA—NON ALIQUOTA. Illa est, quae multoties repetita totum absument; e. g., binarius respectu denarii, quinquies enim repetitus absument denarium. Haec vero est, quae nequit adaequare totum; e. g., ternarius respectu denarii. Iam, adnotante s. Bonaventura, pars aliquota est, cui *propriissime convenit intentio partis*, quia nempe « venit in constitutionem alicuius secundum certam et determinatam mensuram, ita quod aliquoties sumta reddit suum totum¹ ».

II. PARS ESSENTIALIS—PARS QUANTITATIVA. *Partes quantitativae* sunt illae, in quas dividitur numerus, et magnitudo. *Partes essentialis* dicuntur vel materia et forma, ex quibus totum naturale constituitur, vel genus et differentia, ex quibus species rei existit².

III. PARS INTEGRALIS—POTENTIALIS—SUBIECTIVA. *Partes integrales* sunt vel ipsae partes *quantitativae*, ex quibus simul collectis totum quantum constituitur, uti *paries, tectum, fundamentum sunt partes domus*³; vel quae non quidem ad essentiam, sed ad integritatem, seu perfectionem rei inserviunt; cuiusmodi, e. g., dicuntur partes alicuius virtutis cardinalis ea, quae *necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis illius*⁴, puta *circumspectio* est pars *integralis* prudentiae. « Assignantur ei (virtuti) partes quasi integrales, cum scilicet partes alicuius virtutis ponuntur aliqua, quae exiguntur ad virtutem, in quibus perfectio virtutis consistit; et hae partes proprie loquendo non nominant per se virtutes, sed condiciones unius virtutis integrantes ipsam⁵ ». *Pars subiectiva* est inferius respectu superioris, cui illud subiicitur, *sicut bos et leo sunt partes animalis*; atque ita etiam *partes subiectivae virtutis dicun-*

¹ In lib. III Sent., Dist. VII, dub. 1.

² S. Thom., Qq. dispp., q. un. De An., a. 10 c.

³ 2^a 2^{ae}, q. XLVIII, a. un. c.—⁴ Ibid.

⁵ In lib. III Sent., Dist. XXXIII, q. III, a. I, sol. 1.